

NER – az államilag szervezett politikai bűnözés

Kozáry Andrea emlékére

20

Nem célolok a Nemzeti Elnyomás Rendszerének (NER) újradefiniálása, hisz remek meghatározások állnak rendelkezésünkre (például: Ungváry, 2014; Magyar, 2015), ámde kétségtelennek tűnik, hogy kevés aktuálisabb kriminológiai probléma van most a 21. század húszas éveinek elején, mint a politikai bűnözés. Két nagy témakör tartozik ide: az egyik az állam ellen, a másik az állam által elkövetett bűncselekmények, mindkettő a demokrácia széttelődésére vagy éppen felszámolására törekszik. Az elsőbe sorolják például a terrorizmust, amely 2001 óta, de főleg az ún. Iszlám Állam létrejöttét követően a politika, a sajtó és a tudomány érdeklődésének középpontjában áll. A terrorizmus mellett ebbe csoportba tartozik még a (haza)árulás, a zendülés, a kémkedés és a politikai gyilkosságok – bár ez utóbbiaknak helyet kell adnunk a második csoportban is.¹ Számunkra azonban sokkal érdekesebbek az állam által a demokrácia ellen elkövetett bűncselekmények – angol rövidítéssel SCAD (*state crime against democracy*), amelyek közvetlenül érintik hazánkat és szo-

ros környezetünkben, de immár régi demokráciákban is megtalálhatók. E fogalmi újítás jelentőségét abban láthatjuk, hogy a hagyományos megközelítés egymástól független elemeket rendszerként kezeli, és úgy tekint rájuk, mint amelyek feltételezik és védik egymást.

Olyan témakörrel van szó, amelylyel a kriminológia még ma is csak ritkán foglalkozik. Stephen Schafer az 1970-es évek elején arról panaszkodott, hogy a kriminológusok ignorálják az állami bűncselekmények kutatását (Schafer, 1974: 380). De hiába telt el több mint negyven év, szinte szó szerint ismételte meg ezt a véleményt David O. Friedrichs (Friedrichs, 2015: 110). Ennek ellenére, hogy kevesen foglalkoznak ezzel a kérdéssel, az állami bűnözés terminus széles körben elfogadottá vált (Friedrichs–Rothe, 2014: 149). Van tehát itt némi ellentmondás, hisz belátható, hogy az állami bűnözés kulcsfontosságú egy társadalom élhetősége és a demokrácia minősége szempontjából. Mellőzésének talán az lehet az oka, amit Friedrichs inverz hipotézisnek nevez, eszerint minél több kárt okoz valamely bűncselekmény, annál kevésbé kelti fel a kriminológusok figyelmét (Friedrichs, 2015: 109).

Az állami bűnözés ugyan új fogalom, de a politikai bűnözés már a 19. században is használatos volt,

¹ Például Szlovákiában Ján Kuciak újságíró és párja, Máltán Daphne Caruana Galizia újságíró, Oroszországban Anna Politovszkaja újságíró és még sokan mások, Belaruszban Raman Bandarenka festőművész meggyilkolása az állam által elkövetett bűncselekmények közé tartozik.

persze nem abban a komplexitásban, ahogyan a 20. században. Louis Proal 1892-ben megjelent művében mindenekelőtt az állam ellen elkövetett bűncselekményekkel foglalkozott, abból kiindulva, hogy az állam működését, politikáját az egyesek tettei torzíthatják el. Egészen pontosan úgy vélte, hogy politikai bűncselekményeket, a tisztességtelen, erkölcstelen emberek a szenvedélyeiket követve hajtják végre. A tisztességtelenség fogalmába nála beletartozott a gyűlölködés, az álszentség, a kifosztás és a korrupció különféle formái, ezen belül a jog és a közmorál rombolása. Proal véleménye szerint csak a tisztességes politika lehet helyes. Vallotta, hogy „a moralitás nélküli politika tönkreteszi a társadalmat” (Proal, 1892: 355). Nem hiszem, hogy bármilyen érvet fel lehetne hozni ez ellen, voltak és vannak azonban bűnöző államok, amelyek maguk számára hasznossá torzítják a morált. Az elmúlt évtizedek irodalmában a szenvedélyeiket követő, amorális emberek szerepe háttérbe szorult – ami persze nem jelenti azt, hogy a politikai bűnözők tisztességesek –, más támpontokat kell tehát keresnünk.

Fontos, hogy a politikai bűnözést világosan el lehessen különíteni egyéb bűncselekményektől. Felfoghatnánk ugyanis olyan módon is, hogy „minden bűncselekmény politikai abban az értelemben, hogy megsérti a büntetőjogot, amely politikai folyamat terméke, és egy adott értékrendet véd” (Hillyard, 2001: 211). Nem kétséges, hogy a bűncselekmények politikailag definiáltak, kiváltképp érvényes ez az állam elleni bűncselekményekre, amelyeket a totális diktatúrák politikai rendőr-

ségei kegyetlen módszerekkel üldöztek és üldöznek ma is, és amelyeket a demokráciák is igyekeznek megakadályozni és szankcionálni. Az az értékrend pedig, amely meghatározta a diktatúrák tetteit, ma nemcsak elfogadhatatlan, de bűnnek is számít. Nem elégséges tehát a politikai bűnözés specifikálásához az, ha politikai folyamatban határozzák meg a minőségét, a cselekményeknek a politikai szférában kell végbemenniük, és annak befolyásolására kell törekedniük, tehát *a politikában és/vagy a politika által* elkövetett bűncselekményeket tekinthetjük politikai bűnözésnek.

Kiindulhatunk például abból, hogy a hatalommal rendelkezők, legyenek az intézményeken belül vagy kívül, potenciálisan veszélyesek a demokráciára (Dixon és tsai. 2013: 15).² A demokratikusan választott politikusok éppoly rosszak lehetnek, mint azok, akiket nem demokratikusan választottak (Moran, 2011: 33). Ebből az következik, hogy a különféle hatalmak kompetitívek, s ha nincsenek jól kiegyensúlyozva és megszerkesztve a rendszerek, akkor teret adhatnak a politikai bűnözésnek. Dixonék szerint a jog uralma képes megakadályozni a politikai bűnözés kialakulását, egyensúlyt hozva létre az egyéni autonómia és felelősség között. Az egyik támpontunk tehát a hatalom jellege, a hatalomhoz viszonyulás módja lehetne. Minden demokrácia lényege a hatalom feletti kontroll, amely csak a szabadság intézményesülése (jog, sajtó, egymást kontrolláló intézmények, szabad

² Ez hasonlatos Lord Acton híres tételéhez, amely szerint minden hatalom korrump, de az abszolút hatalom abszolúte korrump.

választások, civil szervezetek stb.) révén valósulhat meg. Amennyiben ez a kontroll működik, a politikai hatalom csakis ideiglenesen lehet valaki kezében. Azok pedig, akik nem vagy nem szívesen fogadják el a társadalom ellenőrzését, igyekszenek beavatkozni valamilyen módon a demokratikus folyamatokba.

Vajon miből állhat a hatalom képviselte potenciális veszély, másként fogalmazva: tényleg tekinthetünk-e úgy a hatalomban lévőkre, mint akik fenyegetik a demokratikus alapelvek érvényesülését, pontosabban, mint akiknek lehetőségük van veszélyeztetni ezeket? Proal szerint az egyéneknél kell keresni a fenyegetés okát, a rendszerek többnyire jók, csak éppen a rossz emberek elrontják őket. Mivel pedig a demokrácia a rendszereken alapul, mondhatjuk azt is, hogy nincsenek tökéletes rendszerek, vagy nem lehet tökéletes egyensúly közöttük, ezért a veszély belőlük ered, mert teret adnak az optimális működéstől való eltérésre. Ha így van, akkor is két lehetőség van: a hibák kihasználása vagy a kijavítása. De ha csak magát a hatalmat mint olyat nézzük, akkor észrevehetjük, hogy az eléje állított korlátokat nehezen viseli, és igyekszik a lehetőségekhez képest abszolúttá válni. A demokrácia a hatalmi intézmények kölcsönös függőségén alapszik, hisz függetlennek a szó szoros értelmében csak az tekinthető, ami felett semmilyen kontroll nincsen. Ez a hatalom függetlensége, és a független hatalom minden más felett kontrollt gyakorolhat, vagyis kilép a kölcsönös függésből, és mindenké fölé helyezkedik. A kölcsönös függés nyitottságot és transzparenciát követel és eredményez.

Ha a politikai hatalom legyűrheti a korlátait, ha maga alá rendelheti a sajtót, a jogot az oktatást és a tudományt, korlátlaná válik. Innen nézve a hatalmi rendszerek jellege és működési módja lesz az a vonal, amely a demokratikus politikát és a politikai bűnözést elválasztja egymástól. A demokratikus államot az emberi jogok védelme, a képviselő és a civil kezdeményezések biztosítása jellemzi. Minél szabadabb az állam, annál kiszolgáltatottabbak a polgárok, annál jogtalanabbak a törvények és annál ellentmondásosabban működnek az intézmények. A hatalmat gyakorló politikusoknak őszintén el kell fogadniuk, hogy a politikai hatalom csak akkor képes jól működni, ha aktívan elősegíti a kontrollt és a képviselőt, ha támogatja a döntési kezdeményezéseket. A demokratikus állam tehát nem pusztán formális intézményekből, hanem mindenekelőtt demokratikus eljárás- és működési módokból konstituálódik. Nem lehet demokratikus az az állam, melynek intézményei nem demokratikusan épülnek fel és működnek. Mindettől azonban még nem lesz demokratikus a társadalom, a demokratikus társadalom alapja a társadalomhoz tartozás egyenlő joga (Drymiotou, 2018: 203). Az egyenlőséget egyértelműen sérti, ha az állam vagy más hatalom bármilyen alapon különbséget tesz az emberek között, ahogyan azt a Fidesz oly régóta óta folyamatosan teszi. Ez pedig mind az államot, mind pedig a társadalmat torzítja. A társadalmi demokrácia a civil részvételre, a tisztviselők és a politikusok felelősségvállalására és a felettük gyakorolt társadalmi kontrollra épül. A társadalmi demokrácia és az

élhetőség akkor jöhet létre és maradhat fenn, ha az egyenlők közötti kooperáció, a befogadó integráció és a kohézió együttesen formálják az emberi kapcsolatokat (Krémer, 2020).

Kinek lehet útjában a demokrácia?

Ahhoz, hogy a demokrácia ellelni bűncselekmények létrejöjjenek, és főleg ahhoz, hogy rendszerként épüljenek ki, olyan érdek és/vagy ideológiai csoportokra van szükség, amelyek nyernek a demokrácia (szólásszabadság, a jog uralma, a civil részvétel és kezdeményezés stb.) felszámolásával. Ameddig csak egyes tisztviselők követnek el politikai bűncselekményeket, lehet azzal érvelni, hogy személyes érdekeik miatt tették. Másról van azonban szó, ha csoportérdekeket szolgál ki a bűnözés, ahogyan a szervezett bűnözés is nagymértékben különbözik minden más bűncselekménytől. Akiknek a demokrácia akadály, például meggátolja őket valamilyen jellegű haszon realizálásában, azoknál megjelenhet az igény a torzítására vagy a lebontására. A demokrácia számos akadályt állít azok elé, akik mások kárára akarnának érvényesülni, ők szívesen módosítanának úgy a szabályokon, hogy ez ne történhessen meg. Abban az esetben pedig, ha ezek az emberek hatalommal rendelkeznek, lehetőségük is adódik erre. A demokráciák normál működése közben is számos károkozás történik, amelyeket a formális és informális kontrollrendszerek tartanak a határon belül. Bár a jog és az erkölcs sokak számára képez akadályt, ez még nem jelenti azt, hogy a demokrácia egész rendszerét ilyenként fogják fel, potyautasok ők, akik azért

igényt tartanak másokkal szemben a demokrácia védelmére. Kérdés, hol található az a határ, amelyet átlépve már nem a potyautaslét a cél, hanem olyan rendszer kialakítása, amely a törvényeket és az erkölcsöt is a hatalmon lévők érdekei szerint alakítja.

A demokráciát felszámoló rendszerek jelentős részben ideológiailag meghatározottak. Jeffrey I. Ross szerint „[a]kkor követ el valaki politikai bűncselekményt, ha politikai vagy ideológiai okokból ártani akar” (Ross, 2003: 4). Bár ez a meghatározás, ahogyan Ross egész koncepciója az egyéni, potyautas-magatartáshoz kapcsolódik, a politikai, illetve ideológiai motiváció meghatározó volt a náci és a kommunista diktatúrák, valamint a fundamentalista vallássosságra alapozó illiberális rezsimek esetében, a politikai elem pedig a katonai diktatúráknál. Feltételezhető tehát, hogy a potyautasság és a SCAD rendszerszerű kiépítése közötti határ ideológiai jellegű. Ezek a rezsimek mind a társadalom átalakítására vagy a spontán átalakulás megakadályozására törekedtek. A vakhit és a személyi kultusz mind-egyikben fontos szerepet játszott és játszik. A kommunista rezsimek a múlt század közepén valódi, „népi” demokráciának hitték és hirdették magukat, a fasiszta és illiberális rendszerekben a nacionalizmus és/vagy a vallás, illetve az egyházak játszanak meghatározó szerepet. A NER például azzal védekezik a jogállami kontroll bevezetése ellen, hogy Magyarországon minden szabadságjog jobban érvényesül, mint az EU nyugati részein. Ez az érvelés rendkívül hasonlatos a kommunista rezsimek propagandaszólamaihoz.

Azoknak van tehát útjában a demokrácia, akik valamiféle privilégiumokból épített rendszert akarnak létrehozni és fenntartani. Lehet ez nemzeti privilégium, mint amilyen a NER és részben Erdoğan rendszere, lehet „faji”, mint a náci volt, s mint amelyet Trump is támogatott volna, vagy lehet vallási, ahogyan Lengyelországban és az Iszlám Állam esetében. Putyin rendszerét van, aki egyszerűen gengszterállamnak nevezi (Hirschfeld, 2015). Európában már nem lehetséges nyílt, totális diktatúrát létrehozni, ezért álneveken (például „illiberális demokrácia”) igyekeznek kiépíteni a hatalmukat az egyeduralomra törők.

A politikai bűnözés definíciója

A politikai bűnözés meghatározása nemcsak elméleti szempontból, az elemzés érdekében lényeges, de arról is szól, „hogyan kezeljük és büntessük azokat, akik ilyen jellegű bűncselekményeket követnek el” (Hillyard, 2001: 211). A definíciók megoszlanak a két alaptípus szerint, s a legtöbb az állam ellen elkövetett bűncselekmények fogalmára vonatkozik. Ezek között Beirne és Messerschmidt meghatározása az egyik legáltalánosabban elfogadott: politikai „az állam ellen (a törvények megsértése a társadalmi feltételek megváltoztatása érdekében) és az állam által (a törvények megsértése az állami tisztviselők és ügynökségek által) elkövetett bűncselekmények és az etikátlan tettek az országon belül és azon kívül” (idézi Ross, 2014: 3815). Ez a definíció azonban csak akkor érvényes, ha a demokratikus intézményrendszer stabil, és a kontrollmechanizmusok jól működnek. A törvénytöré-

sek és az etikátlan tettek esetleges működési hibának, devianciának tekinthetők. Ross magyarázatában a politikai bűncselekményeket formálisan vagy csak lazán szervezett csoportokhoz kapcsolta, és négy tényező együtt hatásaként elemezte. E tényezők: az egyének (I), a szituációk és lehetőségek (S), a szervezetek (O) és végül a megfelelő erőforrások (R) (Ross, 2003). Szerinte ez a négy tényező, az ISOR modell ad magyarázatot a politikai bűncselekményekre. Mindenképpen olyan egyének használják ki a lehetőségeket, akiket akadályoz a demokrácia az érvényesülésükben. Lehet például valaki gazdasági ügyeskedőből politikai bűnöző, miként Donald Trump, vagy lehet olyan csoport is, amely a politikát használja fel a gazdasági hatalmának a kiépítésére, ahogyan ez az Orbán-projektben történt. A politikai bűnözést felfoghatjuk tehát úgy, mint törekvést a demokratikus korlátok negligálására. Mindkét eset a demokrácia elleni állami bűnözés fogalma alá tartozik, de az ISOR modell a potyautasok cselekményeit magyarázza.

A SCAD azonban szélesebb jelentéstartománnyal rendelkezik, mint a hivatalnokok által elkövetett politikai bűncselekmények (deHaven-Smith, 2006: 334). A legtöbb országban a jog mégsem bünteti, sőt el sem ismeri a demokrácia ellen elkövetett állami bűncselekményeket, ezért a fogalma inkább szociológiai, mint jogi (Hagan–Daigle, 2020). Magyarország is azok közé az államok közé tartozik, ahol nincs törvény, amely büntetné az állami bűncselekményeket. A 21. században mintha az állam működése és a demokrácia került volna konfliktusba, de nemcsak

az állam, hanem a demokratikus társadalom alapjait is meg akarják változtatni egyes csoportok. A SCAD ebből a nézőpontból definiálódik. A demokrácia elleni állami bűncselekmények egyik célja az államot irányító privilégiumainak biztosítása és védelme, s ennek érdekében jogi és rendőrségi eljárásokat is igénybe vesznek (deHaven-Smith–Witt, 2009: 535). Privilégiumokat legfőképp korrupcióval és a társadalom demokratikus szerkezetének szétzilálásával, rombolásával lehet létrehozni.

A SCAD lényege „a demokratikus folyamatok szétrombolása a hatalom és a privilégiumok megőrzése érdekében” (Dixon és tsai. 2013: 15). A demokrácia elleni bűncselekmények rendszere a demokratikus folyamatok szétzilálásával, a nemzeti szuverenitás túlhangsúlyozásával a hatalmon lévőkhez igyekszik átjuttatni a társadalmi szuverenitást, vagyis meg akarja fosztani a társadalmat az önálló cselekvés és döntés lehetőségétől. A demokrácia elleni bűncselekmények célja „gyengíteni és bomlasztani a kormányzat feletti társadalmi kontrollt” (deHaven-Smith, 2006: 333). A nyílt diktatúrák kivételével, mint amilyen például Lukasenka uralma Belaruszban, a társadalmi kontroll megakadályozása nem fizikai erőszakkal történik, hanem olyan szofisztikált módon, hogy nehéz eldönteni, politikai bűncselekmény történt-e, vagy sem (deHaven-Smith–Witt, 2009: 536).

Az önkormányzatiság a demokratikus intézményrendszer egyik legfontosabb eleme, vajon politikai bűnözőnek tekinthető-e az, aki kritikus helyzetben (például járvány idején) jelentősen csökkenti az önkormány-

zatok védekezési képességét, vagy az, aki teljesen meg akarja fosztani őket az önállóságuk maradványaitól még biztosító iparűzési adótól? A demokratikus rendszert romboló lépéseket elrejtik olyan intézkedések mögé, amelyeket a társadalomra hasznosnak hazudnak. Így az alkalmazott eszközök lágyak, kifinomultak, s ennek alapján minden vádat igyeksenek visszautasítani, védekezésük tipikus érve a „kettős mérce” alkalmazásának emlegetése. Közben a SCAD igyekszik manipulálni a demokratikus folyamatokat, aláásva és diszfunkcionálissá téve a demokratikus intézmények működését. Már itt megfigyelhető az értékek visszajára fordulása, a teljesítményeket a politikai bűnözők rendszere a saját torz szempontjai szerint értékeli és minősíti – talán elég itt az oktatásra és mindenekelőtt a közoktatásra utalni, amelyet annak alapján tartanak sikeresnek, hogy az oktatási anyagokban sikerült érvényesíteniük a kreativitást és az önállóságot pusztító követelményeket. A NER rendszere teljes egészében átláthatatlanul működik, a transzparencia ellentétes a politikai oligarchák érdekeivel. Az információk visszatarthatása, manipulálása és jogosulatlan felhasználása (Hinson, 2013: 34) még a pandémia közepette is gyakorlat, részben bizonyára azért, mert már nem is lennének képesek másként gondolkodni, annyira természetessé vált számukra, hogy hazugságokon keresztül kommunikálnak, részben pedig azért, mert ez a rendszer zsigerből arra törekszik, hogy ne kelljen se nyilvánosan, se jogilag számot adnia a tetteiről, vagyis hogy ne legyen számonkérhető. Érdekes megfigyelni, ahogyan a NER politi-

kusai a kormányzati szuverenitásra helyezik a hangsúlyt, miközben mindent megtesznek a népszuverenitás felszámolásáért. Az információk elhallgatása,³ manipulálása a kisajátított sajtón keresztül, a közérdekű adatok eltitkolása, a konzultációnak hazudott nemzeti inzultációk, mind azt szolgálják, hogy ne kelljen a tevéteikért felelősséget vállalniuk.

Ha valamely politikai vagy gazdasági szervezet felett nincs vagy gyenge a társadalmi kontroll, és átláthatatlanul végezheti a tevékenységét, akkor privilégiumokat szerez magának a társadalmi erőforrások felhasználására, ami legtöbbször pazarló és önkényes, ahogyan a Covid-19-járvány 2020 tavaszi szakaszában is történt az irracionális mennyiségű, túlárzott lélegeztető- és egyéb gépek vásárlása során. Az ellenőrizhetetlen és számonkérhetetlen kormányzati működés kialakítása a demokrácia elleni bűncselekmény, és ebbe a kategóriába kell sorolnunk minden olyan politikai törekvést, amely a társadalmi részvétel és annak feltételei korlátozására irányul.

Politikai korrupció

Az állami bűncselekmények NER szempontjából fontos elemei: a politikai korrupció, a morál kiforgatása és a vallásos nacionalizmus.

A politikai korrupció a NER forrása és támasza, hiszen ez a privilégiumok létrehozásának leghatékonyabb eszköze. Ahogy a korrupciókutatásban általában, itt is többféle meghatározással talál-

kozhatunk. Heidenheimer és társai klasszikus meghatározása szerint akkor beszélhetünk politikai korrupcióról, ha a közjavakat illegitim módon magánhaszonná konvertálják (idézi Amundsen, 1999: 3). Ebből a szempontból teljesen mindegy, hogy a törvényeket megkerülve vagy módosítva követik-e el ezt a bűncselekményt, mint például az Alaptörvény 13647. sz. módosításában (7. és 8. cikk) teszik, amely újradefiniálja a közpénz fogalmát. A politikai korrupciót az irodalom a politikai rendszer legmagasabb szintjein elkövetett bűncselekményeknek tekinti, ebből következően nem csupán egyszerű csereüzletről van szó, ahogyan például a vesztegetés esetében, bár még az is átformálja a javak elosztását és annak csatornáit. A politikai korrupció azonban a társadalmi hatalom eloszlását igyekszik megváltoztatni, Inge Amundsen megfogalmazásában: „akkor beszélünk politikai korrupcióról, ha a döntéshozók arra használják politikai hatalmukat, hogy megőrizték státuszukat és vagyonukat” (uo.). Ez pedig gond nélkül összekapcsolódhat a különféle kishivatalnokok korrupciója elleni küzdelemmel, amely útjában lehet a hatalomnak, és ez a küzdelem akár el is fedheti a magas szintű korrupciót, ahogyan Magyarországon is történik.

A politikai korrupció célja a politikai haszon, s ez a törekvés szükségszerűen vezet a SCAD rendszerének kialakulásához. „A politikai korrupció a politikai intézmények és az eljárási szabályok manipulálása, ezért hatással van a kormányzati intézményekre, valamint a politikai rendszerre, és gyakorta azok lepusztulásához vezet” (uo.). A korrup-

³ Még abban az esetben is, ha az teljesen értelmetlen, mint például az amerikai elnökválasztáson győztes Joe Biden győzelmének elhallgatása a „közszolgálati” és egyéb kormányzati médiumokban.

hivatalnokok nem manipulálhatják a törvényeket, ezért mindig pozíciójuk elvesztését kockáztatják. Ezzel szemben az állam vezetőinek lehetőségük van arra, hogy szisztematikusan visszaéljenek a törvényekkel és az intézmények feletti hatalommal. A NER urai ezt rendszeresen meg is teszik, szinte a teljes 2010 utáni rendeleti jellegű⁴ törvénykezés példaként hozható fel erre. Nem is annyira a személyre szabott törvények, inkább a hatalom megőrzése céljából hozott változtatások: a választási törvényeknek a Fidesz érdekei szerinti módosíthatása,⁵ az oktatás vállalási-ideológiai szempontok alapján való lezüllesztése, az Alkotmánybíróság, az ügyészség és a rendőrség politikai érdekek szerinti átalakítása. A társadalmi erőforrások kisajátítása érdekében ugyancsak manipulálták a törvényeket. Amennyiben ez az értelmezés megállja a helyét, az ún. „sarkalatos” törvényeket – ahogy az Alaptörvényt is – a demokrácia elleni bűncselekmények kodifikációinak tekinthetjük. A politikai korrupció nem egyszerűen átrendezi a javak elosztását, hanem a privilégiumok létrehozásával átalakítja, Magyarországon például feudalizálja a társadalmat. Az erőforrásokhoz való hozzáférést a hatalmon lévőkhez való viszony, a lojalitás eltorzítja, az egyenlőtlenségek autoriter rendszerét alakítva ki. A politikai korrupció révén a politikai bűnözők úgy használják az államapparátust, „mint az erőforrások társadalomtól elvonásának eszközét” (Amundsen, 1999: 7).

⁴ A képviselői indítványokként benyújtott törvények egy-két nap alatti elfogadása a demokratikus eljárásrend negligálásaként fogható fel.

⁵ Legutóbb: T. 13679 törvényjavaslat.

Ez kétségkívül a NER egyik szembevetendő sajátossága, ezért joggal nevezhetjük kifosztó rezsimnek (lásd Krémer, 2020).

Az erőforrások lojalitás szerinti allokálása szükségképpen vezet a kliensrendszer és a kliensgazdaság kialakulásához, melynek partónusa a kormányfő. Amundsen neopatrimonialisnak nevezi az ilyen rendszereket, amelyekben a vezér személyes patronázs által tartja fenn autoriter hatalmát (Amundsen, 1999: 8). Az intézményesített politikai korrupció nem más, mint rendszerbe szervezett csalás (*la fraude érigée en système*), ahogyan Amundsen helyesen megjegyezte. A kormányzat mindent meg is tesz, hogy bagatellizálja a korrupciót, Fazekas Géza, a főügyészség szóvivője például úgy nyilatkozott nem oly régen, hogy a magyar közvélemény korrupcióérzékelése politikai célokból manipulált, csupán benyomásokon és nem objektív adatokon alapul, hiányolta, hogy az EU országjelentésében nem definiálták a magas szintű korrupciót (pedig magától is tudhatná, hogy a *high crime* pontosan a fent leírtakat jelenti). Persze abban igaza van, hogy a magyar büntetőjogban nem létezik ez a fogalom (Szabó, 2020), de amint alkalom nyílik rá, meg kell majd alkotni a politikai bűnözést és azon belül a politikai korrupciót szankcionáló törvényt. Ha büntetőjogilag egyelőre nem is, de politikailag és kriminológiailag létező és rendkívül káros jelenségről van szó.

Kifogatott morál

A politikai bűnözés Proal számára teljes egészében megmagyarázható volt az immoralitásból. Az immoralitás vagy még inkább a visszajá-

ra fordított morál elengedhetetlen része a SCAD rendszerének, az elkövetők számára pedig elkerülhetetlen következmény. Az élhető, társadalomnak és a demokratikus államnak abban a komplexitásban kell szem előtt tartania döntései és tettei következményeit, amelyben a társadalmi folyamatokban kifordulódnak. Minden tettel az általa létrehozott következményeket választjuk. Proal tétele az immoralitás romboló hatásáról azt jelenti, hogy létezik olyan morál, melynek következményei rombolják a társadalmat, vagyis az emberek közötti bizalmat, a kooperációs készséget és az együttéléshez elengedhetetlen elfogadást. Minden olyan magán- vagy csoportérdek, amely csak ezek lezüllesztése árán érvényesíthető, immorálisnak tekinthető. Az ilyen értékrendek politikai elfogadása és a döntésekben való felhasználása a politikai bűnözés erkölcsi alapjaként működik.

A demokrácia elleni állami bűncselekmények tehát feltételeznek egy ellenkezőjére fordított morált (*moral inversion*), amely a bűnt erénnyé és az erényt bűnné alakítja át (Adams–Balfour, 1998: 142). Legegyértelműbben a totális náci és kommunista diktatúrákban lehetett megfigyelni az ellenkezőjére fordított morál működését, ahol minden embertelenség erénynek számított. De nem kell ilyen messzire visszatekintenünk, elég, ha csak országunk déli határáig megyünk, ott az ellenkezőjére fordított morál a menekültek ellen felhúzott kerítésként tárgyiasult. Célja és eredménye: a gyűlölet és a félelem mint politikai érték. Könnyű belátni, hogy a kerítés lerombolja a demokrácia lelki

bázisát: az empátiát és a toleranciát. Mivel ezek a demokratikus folyamatok lényegi elemei, romlásuk egyértelműen a demokrácia elleni állami bűncselekmények körébe tartozik, ahogyan a kiszolgáltatott emberek (legyenek ők romák, menekültek vagy az LMBTQ-közösség tagjai) elleni gyűlöletkeltés is. A kiforgatott morál „normálissá” teszi a humanitás elleni bűncselekményeket (Adams–Balfour, 1998: 9), mint például a menekültek éheztetése a kerítésnél felépített konténerbörtönökben. A gyűlöletkeltő propaganda létrehozta Magyarországon – Adams és Balfour kifejezésével – a hivatali gonoszt, amely azt igyekszik elhitetni, hogy a humanitás fenyegetést jelent az országra. A Fidesz igyekszik a kiforgatott morálhoz híven abszolút, könnyen az ellenkezőjébe fordítható módon megfogalmazni a morális kérdéseket, hogy könnyen eladhasssa a jónak minősített gonoszát. Ezt legegyszerűbben nyelvi kódok segítségével teheti meg, nyelvi álarcot húz, ahogyan a fasizmusnak is szüksége volt rá, hogy elfogadtassa a gonoszát, ezért nevezte „evakuációnak”, „speciális kezelésnek”, „végző megoldásnak” (Adams–Balfour, 1998: 15) vagy éppen „idegenrendészeti eljárásnak” a tömeggyilkosságokat.

A NER már az első pillanatban álarc mögé bújt, amikor „nemzeti együttműködésnek” nevezte magát, pedig a kezdetektől a kényszer rendszere volt, és az együttműködést mindig is engedelmességként értette és követelte meg. Ilyen volt az azóta püspökké választott Balog Zoltán a pragmatikus rasszizmust eufemizmussal elfedő kifejezése, a „szeretetteljes szegregáció”. Tartal-

mát tekintve ez olyasmi lehet, mint a „szeretetteljes erőszak”, amelyet talán a családon belüli erőszakra alkalmazhatna a püspök úr. Vagy lehetne akár „szeretetteljes kifosztás” is, ahogyan az a gyöngyöspatai iskolai szegregáció ügyében hozott bírósági döntést követő miniszterelnöki reagálásból látszott. Ha nem jön közbe a Covid-19-járvány, az állam mindent megtett volna, hogy az áldozatok ne kapják meg a megítélt és jogos kártérítést. Az állam bünt követett el a szegregációval (ami egyáltalán nem volt „szeretetteljes”) az egyének és a társadalom ellen egyaránt, amit csak a saját kiforgatott erkölce alapján ítéltetett jónak, a jót viszont, ami egyelőre még megfelel a törvényeknek, azt rossznak nevezte, és kampányt indított ellene. Bayer Zsolt, a Fidesz vezérpublicistája naponta fogalmazza nyelvi- leg beteg kommentekké és cikkekke a Fidesz-morált.⁶ Orbán Viktor is furcsa szószörnyekké formálja a demokratikus világgal szembeni gyűlöletét („libernyák”, hogy mást ne mondjak). De előfordult már az is, hogy „Zummer Fülöp” álnéven a Fidesz-média egyik vezetője, Szikszai Péter írt echte nácinak minősíthető cikket Szabó Tímeáról (Szily, 2020). A kiforgatott morál mindent megenged az „ellenséggel” szemben, legyen a tett vagy a szó bármily erkölcstelen vagy embertelen. A gonosz átlényegül. Donald Trump volt amerikai elnök számára a feketéket gyilkoló rasszista rendőrök testesítették meg a „rendet” és a „white

power” fehér felsőbbrendűséget hirdető fajgyűlölői a tisztességes polgárokat. A választási eredmények elutasítása, a demokratikus választási folyamat megkérdőjelezése révén a demokratikus intézmények hiteltelenítése tipikus politikai bűncselekmény. Nem változtat ezen az sem, hogy ügyvédek segítségével próbálkozott, hisz minden szervezett bűnözői csoportnak voltak és vannak ügyvédei.⁷

Az a leírás, amit Katherine Hirschfeld adott Oroszországról, egészen jól illik a NER-re. A politikai korrupció kleptokráciává, gengszterállammá formálta a rendszert, a gazdaság állami protekció nélkül szinte működésképtelen (Hirschfeld, 2015: 101). Amikor Orbán Viktor a keleti diktatúrák előnyeit méltatta, akkor nem annyira a gazdasági sikereik nyugtázták le, mint inkább a politikai korrupció eredményei, amelyek a demokratikus jogrend és az intézmények lerombolásához és elorsvasztásához vezettek. A politikai bűnözés rendszere nem a társadalmi erőforrások menedzselését, hanem a kisajátításukat célozza.

Rendkívül fontos, hogy a NER ellenzéke sohase használja azokat a kifejezéseket (például „operatív törzs”), amelyekkel a rendszer igyekszik elfogadtatni a saját erkölcstelenségét, vagy igyekszik elfedni a bűneit. Az ellenzéknek a saját nyelven kell megszólalnia, hogy céljai és felépíteni kívánt demokratikus rendszere világosan megkülönböztethető legyen a fennálló hatalométól.

⁶ Mint 2020. november 14-én a *Magyar Nemzetben* megjelent, tabudöntőnek szánt rasszista cikkében, amelyet aztán gyorsan átfogalmazott az újság (Herczeg, 2020).

⁷ Lásd Orbán Viktor 2006-os elhíresült mondatát arról, hogy a jogászok majd megvédik „oszt jónapot”!

Vallás és nemzet

Manapság a politikai bűnözés és mindenekelőtt a demokrácia ellen elkövetett állami bűncselekmények szorosan összekapcsolódnak a nacionalista és a vallásos ideológiákkal. Akár a terroristákat, akár a hatalomra jutott populistákat nézzük, a vallást (teljesen mindegy, melyiket) hatalmuk és embertelen tetteik igazolására alkalmas eszközként kezelik. A demokrácia és a humanitás elleni bűncselekményeket valamiféle hitből kiindulva követik el, és önmagukat e kifordított morállal igazolják. Amikor Trump még elnökként a tüntetők szétverését követően átsétált a Szent János-templomhoz, hogy kezében a Bibliával lefotózzák, vagy amikor Orbán arról szónokolt, hogy a magyar az templomépítő nemzet, a politikáját határozta meg, amely nemzeti („America first!” – „Nekünk Magyarország az első”) és vallási.

A vallás politikai tényezővé emelése a felvilágosodás óta működő szekularizált állam s azzal együtt a jogegyenlőség, a szólásszabadság és a diverzitás tagadása. Minél inkább sérül a szekularizáció, annál inkább erősödik a fundamentalista vallásosság. A magyar katolikus egyház fejének sem jutott más az eszébe a járványról, mint hogy ez jó alkalom a megtérésre. A járvány okozta szenvedések negligálása nem tűnik igazán keresztényi gondolatnak, s bizonyosan antihumánus. A lengyel Jog és Igazságosság⁸ nevű kormánypárt is a pandémia idejét tartotta a legalkalmasabbnak az egyház követtele durva nőellenes intézkedések bevezetésére. A hatalom identitása azonban összeütközésbe került a

társadalmak identitásával (Trump megbukott, Lengyelországban tüntetéssorozat ingatta meg a hatalmat, bár Magyarországon még nem történt semmi hatásos), a vallás ugyanis csak a legszélsőségesebb, fundamentalista formájában adhat politikai identitást, mint az Iszlám Állam vagy bizonyos értelemben Lengyelország esetében.

A nacionalizmus ellenben eleve politikai identitást jelent, a NER, ahogy az önmagának adott neve is mutatja, mindenekelőtt erre épít, de szorgalmasan dolgozik azon, hogy a nacionalizmust össze lehessen kapcsolni a vallással, a minta nyilván az a „keresztény-nemzeti kurzus”, amely sikeresen vitte pusztulásba az országot anyagilag és erkölcsileg egyaránt. A Nemzeti Elnyomás Rendszerében a vallásos nacionalizmus egyszerre célozza a társadalmi gondolkodás átalakítását és a demokrácia lerombolását. Arra törekszik, hogy felváltsa a polgárok szuverenitását a nemzet szuverenitásával, és ebben az egyházak többsége aktív támogatást nyújt neki. Akárcsak a kommunizmusban a „közérdek”, ma a „nemzeti érdek” szolgálja a hatalmi elit pozíciójának biztosítását. Ugyanez a vallásos nacionalizmus vezérli a lengyel Jog és Igazságosság pártját, amely azzal reagált az abortusztvény elleni tüntetésekre, hogy a tüntetők a lengyelek jövőjét akarják megsemmisíteni. A Fidesz éppígy hazaárulást emleget mindig, amikor csak az ellenzék vagy az értelmiség szembemegy Orbán akaratával és/vagy anyagi érdekeivel. Az egyházak részvétele a demokrácia elleni bűncselekményekben azért is problematikus, mert szabad vallásgyakorlás csak a szekularizált,

⁸ Ez a név a *moral inversion* tökéletes példája.

demokratikus államban lehetséges. A SCAD rendszerekben csak azokat tűrik meg, akik a hatalmat szolgálják, jól látszik ez az orosz egyház és a Putyin-rendszer összefonódásán vagy a szegényeket segítő Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség 2010 utáni sorsán – nem tudok róla, hogy bármelyik nagyobb egyház felemelte volna a hangját az érdekekben. A nacionalizmus is csak a nemzetek közösségében (EU) szorulhat háttérbe, és adhatja át a helyét a patriotizmusnak.

A politikai bűnözők a történelmet is a nemzeti identitás csataterévé tették. Az oroszok a német történeszeknek, sőt Orbán Viktornak is megmagyarázták, hogyan kell értelmezni és leírni a II. világháborút. De a NER is olyan emlékműveket épít, és olyan „értelmiségieket” preferál, akik NER-nyelven írnak és beszélnek Trianonról, a zsidók deportálásáról, 1956-ról és minden egyébéről.

A válsághelyzeteket a politikai bűnözők legtöbbször erőszak segítségével akarják megoldani. Trump a fehér milicistákat biztatta a *Black Lives Matter* mozgalom elleni fellépésre, Kaczyński, ahogyan Orbán is (Krémer, 2020: 276–278) szélsőjobboldali, a kormányhoz kötődő verőlegényekhez delegálja az erőszakot, Lukasenka és Putyin ellenben, ahogyan egy nyílt diktatúrában illik, a rendőri erőszakkal igyekeznek megfélemlíteni a tiltakozókat. A

politikai rendészet szintén politikai bűncselekmény (Krémer, 2020: 161. oldaltól), hiszen a demokrácia védelmét szolgáló intézményeket rombolja. A NER a demokrácia elleni állami bűncselekmények minden tulajdonságával rendelkezik: a politikai korrupcióval, a demokratikus intézmények és eljárásmodok (választás, sajtó, oktatás, tudomány stb.) bomlasztásával és manipulálásával, a visszájára fordított morállal, a vallásos nacionalizmussal és a delegált erőszakkal. Joggal nevezhető tehát a Nemzeti Elnyomás Rendszerének.

Fennmarad azonban a kérdés, hogyan lehet és lehet-e megelőzni, s ha nem, szankcionálni a politikai bűnözést. Nem volt és ma sincs törvényünk, melynek alapján ezt megtehetnénk, törvény nélkül pedig, mint tudjuk, jogi értelemben nincs bűncselekmény. A politikusok talán sosem akartak önmaguk ellen törvényt hozni, de ez, a NER bukását követően nem halogatható tovább. Az Alaptörvény ugyan átvette az Alkotmányból azt a paragrafust, amely engedélyt ad, sőt kötelezővé is teszi a hatalom erőszakos megszerzése és kizárólagos birtoklása elleni fellépést [C cikk (2)]. Mindez azonban, ahogyan az elmúlt évtizedben láthattuk, semmit sem ér biztosítékok, szankciók és a szándékokat és törekvéseket ellenőrző független intézmények nélkül.

- Amundsen, Inge, 1999: Political corruption: an introduction to the issues, *Development Studies and Human Rights*, Chr. Mihaelsen Institute, WP 1999: 7,
- Adams, B. Adams – Balfour, Danny L., 1998: *Unmasking Administrative Evil*, SAGE Publications, London,
- Adams, B. Adams – Balfour, Danny L. – Reed, George E. 2006: Abu Ghraib, Administrative Evil, and Moral Inversion: The Value of „Putting Cruelty First”, *Public Administration Review*, September–October, 680–693.
- Chambliss, William J., 2001: *Power, Politics, and Crime*, Westview Press, Boulder, Oxford,
- deHaven-Smith, Lance, 2006: When political crimes are inside jobs: detecting state crimes against democracy, *Administrative Theory and Praxis*, Vol. 28. No. 3. 330–355.
- deHaven-Smith, Lance – Witt, Matthew T. 2009: Preventing State Crimes Against Democracy, *Administration & Society*, Vol. 41. No. 5. September, 527–550.
- Drymiotou, Elena, 2018: *Human Rights, Constitutional Law and Belonging The Right to Equal Belonging in a Democratic Society*, Routledge, New York, London,
- Dixon, John – Spehr, Scott – Burke, John, 2013: State crimes against democracy: a clarification of connotations, In Kouzmin, Alexander – Witt, Matthew T. – Kakabadse, Andrew (eds.): *The State Crimes Against Democracy. Political Forensics in Public Affairs*, Palgrave Macmillan, 10–26.
- Friedrichs, David O. 2009: On resisting state crime: conceptual and contextual issues, *Social Justice*, Vol. 36, No. 3. (117), 4–27.
- Friedrichs, David O., 2015: Rethinking the criminology of crimes of states: monumental, mundane, mislabeled and miscalculated crimes, *International Journal of Crime, Justice and Social Democracy*, Vol. 4. No. 4. 106–119.
- Friedrichs, David O. – Rothe, Dawn L. 2014: State-corporate crime and major financial institutions: interrogating an absence, *State Crime Journal*, Vol. 3, No. 2, State-Corporate Crime (Autumn 2014), 146–162.
- Hagan, Frank E.– Daigle, Leah E. 2020: *Introduction to Criminology. Theories, Methods, and Criminal Behavior*, Sage.
- Herczeg Márk, 2020. november 15: Átírta a Magyar Nemzet Bayer Zsolt tabutörőnek szánt, rasszista szövegét, *444.hu*, <https://444.hu/2020/11/15/atirta-a-magyar-nemzet-bayer-zsolt-tabutoronek-szant-rasszista-szoveget>
- Hillyard, Paddy, 2001: Political crime, In Eugene McLaughlin – John Muncie (eds.): *Sage Dictionary of Criminology*, SAGE Publications, London, 211–212.
- Hinson, Chris, 2013: Normalising the SCAD heuristic, In Kouzmin, Alexander – Witt, Matthew T. – Kakabadse, Andrew (eds.): *The State Crimes Against Democracy. Political Forensics in Public Affairs*, Palgrave Macmillan, 27–46.
- Hirschfeld, Katherine, 2015: *Gangster States. Organized Crime, Kleptocracy and Political Collapse*, Palgrave Macmillan,
- Krémer Ferenc: *Az élhető társadalom és a rendőrség válsága. Alternatívák az autoriter rezsimekre*, Gondolat Kiadó, 2020.
- Magyar Bálint, 2015: *A magyar maffiaállam anatómiája*, Noran Libro, Budapest.
- Moran, Jon, 2011: *Crime and Corruption in New Democracies. The Politics of (In)Security*, Palgrave Macmillan.
- Proal, Louis (1892): *Political Crime*, D. Appleton and Company, New York, 1998.
- Ross, Jeffrey Ian, 2003: *The Dynamics of Political Crime*, Sage, Thousand Oaks, CA.
- Ross, Jeffrey Ian, 2014: Political crime, In Bruinsma, Gerben – Weisburd, David (eds.): *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, Springer, New York, 3814–3820.
- Schafer, Stephen, 1971: The concept of the political criminal, *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, Vol. 62, No. 3 (Sep., 1971), 380–387.
- Szabó Dániel: „Szó sincs arról, hogy az ügyészség csak a kishalakkal szemben jár el”, *napi.hu*, 2020. november 2. https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/fazekas-geza-legjobb-ugyeszseg-olaf-eurojust-korrupcio
- Szily László, 2020: Kinyomozta a rendőrség, ki írt Zimmer Fülöp álnéven klasszikus náci cikket a Magyar Nemzetbe Szabó Tímeáról: Szikszai Péter, a kormány média egyik vezetője, *444.hu*, <https://444.hu/tag/zimmer-fulop>
- Ungváry Rudolf, 2014: *A láthatatlan valóság. A fasiszta mutáció a mai Magyarországon*, Kalligram, Pozsony.